

Aleksandra Tomporek

NORMATYWNE OKREŚLENIE SYTUACJI PRAWNEJ SKAZANEGO ODBYWAJĄCEGO KARĘ POZBAWIENIA WOLNOŚCI W PRAWIE POLSKIM

W polskiej nauce prawa karnego wykonawczego doniosłość problematyki podmiotowości prawnej skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności znalazła wyraz w różnego rodzaju publikacjach specjalnie poświęconych temu zagadnieniu¹, jak również dotyczących tej kwestii przy okazji omawiania innych problemów dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności². Jednakże, zagadnienie to — podobnie zresztą, jak w nauce większości państw europejskich³ — nigdy nie zostało omówione w sposób choćby tylko zbliżony do wyczerpującego. Poprzestawano bądź na twierdzeniach o przyjęciu w polskim prawie koncepcji podmiotowości skazanego w procesie wykonywania względem niego kary pozbawienia wolności⁴, bądź na — mniej lub bardziej ogólnym systematyzowaniu praw przysługujących skazanemu i ciążących na nim obowiązków, przy uwzględnieniu, że nie przestaje on

¹ Por. S. Walczak, *Sytuacja prawna skazanego w stadium wykonania kary*, „Państwo i Prawo” 1960, 3; T. Taras, *Prawa uwięzionego, Księga pamiątkowa ku czci prof. dra W. Świdry*, Warszawa 1969; Z. Hołda, *Status prawny skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności (Ze szczególnym uwzględnieniem statusu zakładowego)*, Lublin 1983.

² S. Leleńtal, H. Popławski, *Zarys prawa karnego wykonawczego*, Gdańsk 1973, s. 84 i n.; J. Śliwowski, *Zasady wykonania kary pozbawienia wolności i ograniczenia wolności według nowego ustawodawstwa karnego*, Warszawa 1970, s. 4 i n.; tenże, *Kodeks karny wykonawczy. Wykonanie kary pozbawienia wolności*, Warszawa 1970, s. 19 i n.

³ Wyjątek w tej mierze stanowią publikacje H. Schöcha, [w:] H. Schöch, H. J. Kerner, G. Kaiser, *Strafvollzug*, Heidelberg 1978, s. 65 i n. oraz C. Hoffmeyera, *Grundrechte im Strafvollzug*, Heidelberg 1979.

⁴ Śliwowski, *Kodeks karny...*, s. 17 i n.; tenże, *Zasady wykonania...*, s. 19 i n.

być także podmiotem praw, wolności i obowiązków obywatelskich⁵, bądź wreszcie — na charakterystyce jego praw podmiotowych rozumianych wąsko⁶, przy czym najczęściej charakterystyka ta dotyczyła wybiórczo poszczególnych praw skazanego⁷.

Interesującą koncepcję określenia statusu prawnego skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności przedstawił ostatnio Z. Hołda. Doszedł on do wniosku, że istotne znaczenie dla położenia prawnego skazanego — jako osoby odbywającej karę pozbawienia wolności — ma fakt, że w postępowaniu wykonawczym występuje on w dwóch rolach: użytkownika zakładu karnego (będącego zakładem administracyjnym) oraz strony w postępowaniu przed sądem⁸.

To podejście do kwestii statusu prawnego skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności jest o tyle uprawnione, że — biorąc pod uwagę szereg deprywacji związanych (i wynikających) z pozbawienia wolności⁹ — dla skazanego w zakładzie karnym w zasadzie najistotniejsze są te wszystkie „ściśnienia” jego wolności, których efektem są jego prawa podmiotowe i szczególne obowiązki, a których unormowanie zawarte jest w aktach prawa karnego wykonawczego. Wydaje się jednak, że rozważania oparte na takim założeniu, mimo że w sposób prawie pełny charakteryzują wycinek położenia prawnego pewnej grupy osób jako skazanych odbywających karę pozbawienia wolności, nie mogą wyczerpywać całości problematyki.

Mając na względzie ten aspekt postępowania wykonawczego, którym jest przywrócenie skazanego — jako pełnoprawnego członka — społeczeństwu¹⁰, nie można pomijać w rozważaniach nad jego statusem — praw, wolności i obowiązków, których zakres wyznaczony jest przez normy innych gałęzi prawa niż pra-

⁵ Taras, *Prawa uwięzionego*; Walczak, *Sytuacja prawna...*; Lelental, Popławski, *Zarys prawa...*; S. Lelental, P. Wierzbicki, *Wykonanie kary w europejskich państwach socjalistycznych*, Warszawa 1975, s. 66 i n.; E. Merz, *Zarys postępowania karno-wykonawczego*, Warszawa 1966, s. 72 i n.

⁶ Taras, *Prawa uwięzionego*; Walczak, *Sytuacja prawna...*; Śliwowski, *Zasady wykonania...*, s. 19 i n.; tenże, *Kodeks karny...*, s. 17 i n.

⁷ Z. Hołda, *Konstytucyjne prawa i wolności obywatelskie a uwięzienie*, [w:] *Spory wokół reformy więziennictwa*, red. S. Walczak, Warszawa 1985, s. 151 i n.; A. Tomporek, *Zakres niektórych praw i obowiązków skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności z uwzględnieniem proponowanych zmian w przepisach kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] *Spory wokół reformy...*, s. 163 i n.

⁸ Hołda, *Status prawny...*

⁹ J. Śliwowski, *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie, Rozważania penologiczne i penitencjarne*, Warszawa 1979, s. 11 i n.

¹⁰ *Ibidem*, s. 219.

wo karne wykonawcze. Innymi słowy — nie można uchylać się od określenia praw i obowiązków skazanego, które wyznaczają jego pozycję jako obywatela (którym mimo skazania jest nadal¹¹ i którym będzie po zakończeniu postępowania wykonawczego), jako członka rodziny, najemcy lokalu mieszkalnego, podmiotu różnego rodzaju stosunków cywilnoprawnych, itd. Jednakże już w tym miejscu pojawiają się istotne trudności związane z wyznaczeniem poszczególnych statusów (ról społecznych) skazanego. Na przykład: prawo do składania pisemnych skarg i prośb do władz oraz organów właściwych do ich rozpatrzenia — jako przewidziane w art. 48 pkt 5 k.k.w. — stanowi jeden z wyznaczników statusu skazanego pozbawionego wolności właśnie jako osoby pozbawionej wolności (użytkownika zakładu karnego)¹², jednakże podobnej treści (choć nie w identycznym zakresie) prawo określone jest w Konstytucji RP¹³ (a więc służy wyznaczeniu pozycji prawnej obywatela) oraz w kodeksie postępowania administracyjnego¹⁴ (a więc współstatuuje pozycję strony we wszystkich stosunkach administracyjno-prawnych). Tak więc, to samo prawo objęte jest zakresem trzech różnych statusów tej samej osoby.

Sądę, iż aby uniknąć wskazanej wyżej trudności, do problemu wyznaczenia sytuacji prawnej skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności należy podejść od innej strony, a mianowicie — przez porównanie rodzajów i zakresów praw, wolności i obowiązków skazanego z rodzajem i zakresem praw, wolności i obowiązków obywatela (człowieka) wolnego.

Przez prawo obywatelskie rozumieć należy „uprawnienie obywatela, czy też szerzej — jednostki do określonego działania, wynikające jednak zawsze z prawa w znaczeniu przedmiotowym, z ustawy”¹⁵. Dla uprawnionego oznacza ono możliwość skorzystania z niego lub nie — w granicach wyznaczonych w procesie normotwórczym¹⁶.

Charakterystyczną cechą wolności obywatelskiej jest to, że nie wynika ona z prawa w znaczeniu przedmiotowym. „Prawo

¹¹ Skazanie za przestępstwo może być podstawą pozbawienia obywatelstwa polskiego na podstawie art. 15 ust. 1, pkt 6 ustawy z dn. 15.02.1962 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. nr 10, poz. 49), ale nie jest prawnym skutkiem skazania.

¹² Hołda, *Status prawny...*, s. 138 i n.

¹³ Art. 86 ust. 2 *Konstytucji RP*.

¹⁴ Art. 222 § 1 k.p.a.

¹⁵ F. Siemieński, *Podstawowe wolności, prawa i obowiązki obywateli PRL*, Warszawa 1979, s. 37; L. Wiśniewski, *Gwarancje podstawowych praw i wolności obywateli PRL*, Oss. 1981, s. 44.

¹⁶ Siemieński, *Podstawowe wolności...*, s. 37; Wiśniewski, *Gwarancje...*, s. 37.

nie stanowi podstawy wolności jednostki, nie tworzy wolności [...], ale [...] zakreśla jej granice i ustanawia jej gwarancje”¹⁷. Wolność jednostki oznacza możliwość swobodnego wyboru jej postępowania w granicach znajdujących się poza ustawowo wyznaczonym obszarem działań zakazanych lub nakazanych¹⁸. Prawna regulacja wolności akcentuje obowiązek zaniechania czynienia tego wszystkiego, co uniemożliwia lub przeszkadza w korzystaniu przez obywatela z przysługującej mu wolności¹⁹.

Obowiązek obywatelski oznacza dla jego adresata brak możliwości wyboru postępowania zastąpiony — istnieniem wynikającego z prawa przedmiotowego, nakazu lub zakazu określonego zachowania²⁰.

Wszystkie prawa, wszystkie wolności i wszystkie obowiązki, które przysługują i ciążą na jednostce w zorganizowanym społeczeństwie, określone są przez porządek prawny tego społeczeństwa (a ściślej — jego tworu — państwa)²¹. Najważniejszym aktem normatywnym kształtującym ów porządek prawny jest konstytucja²². W konstytucji zaś określone są wprost podstawowe²³ prawa i wolności, które przysługują generalnie wszystkim obywatelom państwa (a większość także innym osobom, nie będącym obywatelami) i podstawowe obowiązki obywatelskie, które ciążą na wszystkich obywatelach (a niektóre także na innych osobach, nie będących obywatelami)²⁴.

Tak więc prawa, wolności i obowiązki określone w Konstytucji RP stanowią podstawę normatywnego wyznaczenia położenia prawnego każdego obywatela (człowieka)²⁵.

¹⁷ Siemieński, *Podstawowe wolności...*, s. 36—37.

¹⁸ *Ibidem*, s. 35—36; Wiśniewski, *Gwarancje...*, s. 39, 44.

¹⁹ Wiśniewski, *Gwarancje...*, s. 38.

²⁰ Siemieński, *Podstawowe wolności...*, s. 38.

²¹ J. Silski, *Socjalistyczna koncepcja praw, wolności i obowiązków obywatelskich*, [w:] *Prawa i obowiązki obywatelskie w Polsce i świecie*, Warszawa 1974, s. 124.

²² S. Rozmaryn, *Konstytucja jako ustawa zasadnicza Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1961, s. 5 i n.

²³ W polskiej nauce prawa konstytucyjnego nie ma zgodności poglądów na temat tego, które z praw, wolności i obowiązków obywatelskich są podstawowe. Jednakże panuje zgodność co do tego, że cechą tę mają prawa, wolności i obowiązki konstytucyjne. Por. A. Burda, *Polskie prawo państwowe*, Warszawa 1977, s. 370; A. Łopatka, *Pojęcie podstawowych praw i obowiązków obywatela PRL*, [w:] *Podstawowe prawa i obowiązki obywateli PRL*, red. A. Łopatka, Warszawa 1971, s. 32; Siemieński, *Podstawowe wolności...*, s. 42 i n.; Rozmaryn, *Konstytucja...*, s. 62; Wiśniewski, *Gwarancje...*, s. 31.

²⁴ Wiśniewski, *Gwarancje...*, s. 37.

²⁵ Siemieński, *Podstawowe wolności...*, s. 5.

Jednakże w ten sposób uzyskuje się jedynie pewien zarys modelu statusu prawnego obywatela, który następnie konkretyzowany jest w ustawodawstwie zwykłym, w normach prawnych zaliczanych do różnych dziedzin prawa²⁶. Konkretyzacja ta nastąpić może poprzez:

- 1) doprecyzowanie zakresu poszczególnych konstytucyjnych praw, wolności i obowiązków obywatelskich;
- 2) statuowanie nowych praw i obowiązków nie mieszczących się w konstytucyjnym katalogu i wyznaczenie ich zakresu.

Zgodnie z powszechnie akceptowanym w nauce prawa konstytucyjnego poglądem, określenie w ustawie zasadniczej podstawowych praw, wolności i obowiązków powoduje określone konsekwencje dla sposobu ich konkretyzowania w ustawodawstwie zwykłym. Rozszerzenie zakresu praw i wolności konstytucyjnych oraz ustanowienie nowych praw w ustawodawstwie zwykłym jest dopuszczalne — na podstawie normy art. 67 ust. 1 Konstytucji RP, która stanowi: „Rzeczpospolita Polska, utrwalając i pomnażając zdobycze ludu pracującego, umacnia i rozszerza prawa i wolności obywateli”²⁷. Z drugiej strony — ograniczanie praw i wolności konstytucyjnych przez ustawodawstwo zwykłe możliwe jest „tylko w przypadkach i w granicach, w których zezwalają na to — *explicite* lub *implicite* — normy konstytucyjne”²⁸. Dopuszczenie wyjątku *explicite* ma miejsce wtedy, gdy w samej Konstytucji zamieszczona jest norma o odpowiedniej treści²⁹. *Explicite* ograniczenie prawa przewiduje na przykład art. 87 ust. 2 zdanie 2 Konstytucji, stanowiący, iż: „Przeprowadzenie rewizji domowej dopuszczalne jest jedynie w przypadkach określonych ustawą”. *Implicite* konstytucyjnie określona dopuszczalność ograniczania praw i wolności obywateli wynika z zasady, iż ustanowione są one w interesie ludu pracującego³⁰, więc nie mogą być nadużywane dla celów godzących w te interesy³¹.

Wydaje się, że opierając się na powyższych tezach można również ustalić dopuszczalny zakres modyfikowania w ustawodawstwie zwykłym konstytucyjnych obowiązków obywatelskich oraz dopuszczalność nakładania na obywatela nowych obowiązków, nie mieszczących się w konstytucyjnym katalogu. Tam, gdzie chodzić będzie o zwiększanie

²⁶ *Ibidem*, s. 69.

²⁷ K. Opałek, *Problem ograniczeń podstawowych praw i wolności obywatelskich przez ustawy*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Konstantego Grzybowskiego*, Kraków 1971, s. 141.

²⁸ *Ibidem*; por. też Rozmaryn, *Konstytucja...*, s. 158—164.

²⁹ Rozmaryn, *Konstytucja...*, s. 158.

³⁰ *Ibidem*, s. 162; por. też Opałek, *Problem ograniczeń...*, s. 141.

³¹ Opałek, *Problem ograniczeń...*

zakresu obowiązków konstytucyjnych czy ustanowienie nowych obowiązków — dopuszczalność takiej modyfikacji oraz jej granice powinny wynikać z konstytucji bezpośrednio lub pośrednio, gdyż każda taka zmiana oznacza w gruncie rzeczy zmniejszenie sfery wolności jednostki³². Zaś ograniczanie w ustawodawstwie zwykłym zakresu obowiązków konstytucyjnych uznać należy za dopuszczalne (na podstawie normy art. 67 ust. 1 Konstytucji), gdyż taka modyfikacja oznacza zwiększenie zakresu wolności obywatela.

Tak więc stwierdzić należy, że ograniczenie zakresu praw i wolności konstytucyjnych, zwiększenie zakresu konstytucyjnych obowiązków albo stanowienie nowych obowiązków w ustawodawstwie zwykłym wymaga szczególnego upoważnienia konstytucyjnego, tak co do możliwości, jak i co do granic, w których te zmiany mogą nastąpić. Dla zwiększenia zakresu praw i wolności konstytucyjnych, ustanowienia nowych praw albo ograniczenia konstytucyjnych obowiązków wystarcza ogólne upoważnienie normy art. 67 ust. 1 Konstytucji RP nie przesądzającej o dopuszczalnym zakresie takich modyfikacji. Zakres ten uzależniony będzie od realnych możliwości państwa³³ i zdeterminowany będzie celem, dla którego dane prawo czy wolność jest rozszerzane (stanowione), a obowiązek ograniczany.

Ustalenia powyższe są szczególnie istotne ze względu na sposób normatywnej konkretyzacji każdego konstytucyjnego prawa, wolności i obowiązku obywatelskiego w ustawodawstwie zwykłym. Konkretyzacja ta następuje w drodze rozbicia ich na szereg składowych, jednostkowych praw³⁴ i obowiązków, z których każde realizować ma sobie właściwe cele (pełnić określone funkcje), wynikające z różnych ustaw zwykłych, w zależności od przedmiotu regulacji³⁵. Tak więc zakres owych jednostkowych praw i obowiązków uzależniony jest bezpośrednio od wyznaczonych im w ustawodawstwie zwykłym celów (funkcji), które z kolei zdeterminowane są zasadami poszczególnych dziedzin prawa. Jednakże, co jest logiczną konsekwencją wcześniejszych

³² Wiśniewski, *Gwarancje...*, s. 114.

³³ Siemiński, *Podstawowe wolności...*, s. 66.

³⁴ Posługując się porównaniem, można stwierdzić, że każde z takich jednostkowych praw pozostaje w takim stosunku do konstytucyjnie określonego prawa obywatelskiego, jak uprawnienie do prawa podmiotowego.

³⁵ Z definicji wolności obywatelskich wynika, że ich konkretyzacja następuje od strony negatywnej, przez określenie zachowań nakazanych lub zakazanych, a więc zawężenie zakresu wolności odbywa się przez ustanowienie szeregu obowiązków.

ustaleń, zakresy tych składowych praw i obowiązków powinny być wyznaczane w ustawodawstwie zwykłym w taki sposób, by ich suma odpowiadała co najmniej wynikającemu z norm ustawy zasadniczej zakresowi danego konstytucyjnego prawa lub wolności i co najwyżej — zakresowi danego konstytucyjnego obowiązku.

Normatywna konkretyzacja praw, wolności i obowiązków obywatela (człowieka) — od strony technicznej — dokonywana jest przez sprecyzowanie okoliczności:

1) warunkujących (zarówno w pozytywnym, jak i negatywnym sensie) możliwość i granice korzystania przez jednostkę z danego prawa;

2) warunkujących (także pozytywnie albo negatywnie) możliwość i granice egzekwowania od jednostki danego obowiązku;

3) wyłączających możliwość albo ograniczających zakres korzystania przez jednostkę z wolności (warunkujących zakres wolności od strony negatywnej).

To samo prawo (ten sam obowiązek) może realnie przysługiwać (ciążyć) na jednostce na skutek zaistnienia wielu różnych normatywnie przewidzianych okoliczności, jednakże każda z nich może determinować inny zakres tego prawa (obowiązku). Ta sama wolność może być odebrana (ograniczona) także z wielu ustawowo określonych powodów, z których każdy determinować może inny zakres umniejszenia wolności³⁶.

Z drugiej strony — ta sama normatywnie przewidziana okoliczność może „uruchamiać” albo wyłączać wiele różnych praw lub obowiązków, a także wywierać wpływ na zakres wolności jednostki³⁷.

Każda z takich normatywnie określonych okoliczności, powodujących ograniczenie prawa czy wolności oraz zwiększenie obowiązków jednostki, musi „mieścić się” w szczególnym konstytucyjnym upoważnieniu, a związany z nią zakres takich modyfikacji nie może wykraczać poza konstytucyjnie wyznaczone granice.

Jedną z okoliczności wywierających wpływ na realne ukształtowanie położenia prawnego jednostki stanowi fakt odbywania przez nią kary pozbawienia wolności.

Konstytucja RP w art. 87 ust. 1, zd. 2 stanowi: „Pozbawienie obywatela wolności może nastąpić tylko w przypadkach określonych usta-

³⁶ Np. zakres prawa do świadczeń na wypadek choroby i niezdolności do pracy zależy m. in. od tego, czy podmiot tego prawa pozostaje w stosunku pracy.

³⁷ Np. uprawomocnienie się orzeczenia skazującego na karę pozbawienia wolności żołnierza powoduje ograniczenie jego nietykalności osobistej i zawieszenie obowiązku służby wojskowej.

wą” przesądzając w ten sposób — *explicite* — dopuszczalność ograniczenia nietykalności osobistej człowieka³⁸. Jednocześnie powołana norma konstytucyjna przekazuje ustawie zwykłej określenie sytuacji, w których możliwe jest ograniczanie tej wolności obywatelskiej (nazywając to pozbawieniem wolności) i przekazuje także wyznaczenie zakresu, w jakim wolność zostanie obywatelowi odebrana.

Wypadki ograniczania nietykalności osobistej człowieka (formy pozbawienia wolności) przewidziane są przede wszystkim w normach szeroko rozumianego prawa karnego, w szczególności w kodeksie karnym, kodeksie postępowania karnego, kodeksie wykroczeń i kodeksie karnym wykonawczym. Z ustaw tych wynikają różne cele pozbawiania wolności, które współwyznaczają zakres dopuszczalnych ograniczeń nietykalności osobistej, w zależności od formy, w jakiej następuje owo pozbawienie wolności³⁹.

Na zakres ograniczenia nietykalności osobistej wywierają wpływ także niektóre zasady tej dziedziny prawa, która przewiduje daną formę pozbawienia wolności. Na przykład: pozbawienie wolności w formie tymczasowego aresztowania może nastąpić w wypadkach określonych w normach art. 209 i 217 k.p.k., które określają cele tej instytucji, ale z uwzględnieniem treści art. 213 i 218 k.p.k., z których wynika, że w pewnych wypadkach cel tymczasowego aresztowania ustępuje przed innymi celami społecznymi⁴⁰.

Pozbawienie wolności w formie wykonywania kary pozbawienia wolności co do zakresu zdeterminowane jest treścią przede wszystkim art. 80 k.k. i art. 37 k.k.w.⁴¹, z których wynika cel wykonywania tej kary oraz treścią dwu zasad prawa karnego wykonawczego: minimalizacji ograniczeń praw skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 § 2 k.k.w.) i humanitaryzmu w postępowaniu wykonawczym (art. 7 § 3 k.k.w.). Z treści art. 80 k.k. i art. 37 k.k.w. wynika, że podstawowym celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest kształtowanie społecznie pożądanego postawy skazanego (oddziaływanie wychowawcze), wdrażanie go do społecznie użytecznej pracy oraz przestrzegania porządku prawnego i tym samym przeciwdziałanie ponownemu popeł-

³⁸ Wiśniewski, *Gwarancje...*, s. 214.

³⁹ Zwrócić należy uwagę, że w stosunku do pozbawienia wolności, które następuje w formie zatrzymania na 48 godzin, granice zawężenia nietykalności osobistej wyznacza wprost sama Konstytucja (art. 87 ust. 1 zd. 3).

⁴⁰ J. Tylman, M. Siewierski, M. Olszewski, *Postępowanie karne w zarysie*, Warszawa 1971, s. 123.

⁴¹ Nie wydaje się w tym miejscu potrzebne rozstrzygnięcie spornego w nauce prawa karnego wykonawczego zagadnienia, czy na etapie wykonywania kary pozbawienia wolności mają być realizowane także cele ogólnoprewencyjne.

nieniu przestępstwa. Norma art. 7 § 2 k.k.w. stanowi: „Ograniczenie praw skazanego nie może przekraczać granic niezbędnych do prawidłowego wykonania orzeczonej kary...”, zaś art. 7 § 3 k.k.w.: „Kary wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego”.

Potrzeba realizacji celu, postawionego przed karą pozbawienia wolności na etapie jej wykonywania, i przytoczone wyżej zasady, według których ukształtowane jest to wykonywanie — z mocy bezpośredniego upoważnienia konstytucyjnego — wyznaczają granice dopuszczalnego zawężenia nieetykalności osobistej obywatela — w formie wykonywania orzeczonej prawomocnym wyrokiem kary pozbawienia wolności.

Jednakże wykonywanie tej kary nie stanowi — *explicite* określonej w ustawie zasadniczej — podstawy do ograniczenia innych niż nieetykalność osobista wolności i praw konstytucyjnych⁴², ani do zwiększania zakresu obowiązków konstytucyjnych czy stanowienia nowych obowiązków. Dopuszczalność i zakres takich modyfikacji na skutek wykonywania kary pozbawienia wolności musi więc dać się wywnioskować z konstytucyjnej zasady niesprzeczności praw i wolności jednostki (skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności) z interesem ogólnospołecznym. W takim powszechnym interesie ustawowo określony został cel kary pozbawienia wolności i zasady, według których jest ona wykonywana. Zatem dopuszczalność ograniczania konstytucyjnych praw i wolności, rozszerzania konstytucyjnych obowiązków oraz stanowienie nowych obowiązków wobec osób odbywających karę pozbawienia wolności, jak również zakres tych zmian wynikają — przede wszystkim — z celu wykonywania kary, jakim jest „kształtowanie społecznie pożądanej postawy skazanego, wdrażanie go do społecznie użytecznej pracy oraz przestrzegania porządku prawnego”⁴³ i zasad określonych w art. 7 § 2 i 3 k.k.w.

Ten cel determinuje wprost potrzebę i zakres, w jakim statuuje się nowe obowiązki obywatela na czas wykonywania względem niego kary pozbawienia wolności. Jeśli chodzi o modyfikację praw, wolności i obowiązków konstytucyjnych sytuacja jest bardziej skomplikowana. Jak to zostało wcześniej zasygnalizowane, modyfikacja taka odbywa się przez zmianę zakresu jednostkowych praw i obowiązków, które w uję-

⁴² Sądzę, że to właśnie przekonanie leżało u podstaw twierdzenia T. Tarasa, iż pozbawienie wolności nie powinno powodować zawieszenia praw obywatelskich skazanego, których nie został pozbawiony prawomocnym wyrokiem sądowym. Taras, *Prawa uwięzionego...*, s. 262.

⁴³ Art. 37 § 1 k.k.w.

ciu modelowym składają się na treść konkretnego prawa, wolności czy obowiązku konstytucyjnego, a każde z tych jednostkowych, składowych praw i obowiązków realizować ma sobie właściwe cele (funkcje) i określane jest z uwzględnieniem zasad tej dziedziny prawa, której przedmiot regulacji stanowi; uznać zatem należy, że w ocenie dopuszczalności ograniczenia praw, wolności oraz rozszerzania zakresu obowiązków uwzględnić należy owe szczególne cele (funkcje) i zasady odpowiednich dziedzin prawa. Dopiero bowiem sprzeczność celów (funkcji) jednostkowych praw i obowiązków lub zasad, według których są w ustawodawstwie zwykłym określane, z celem i zasadami wykonywania kary pozbawienia wolności prowadzić może do wniosku, że wykonywanie tej kary wymaga — w interesie ogólnospołecznym — modyfikacji praw i obowiązków jednostkowych, a tym samym — zmiany zakresu praw, wolności i obowiązków konstytucyjnych. Jeśli takiej sprzeczności nie ma — fakt odbywania przez jednostkę kary pozbawienia wolności nie może uzasadniać ograniczenia praw i wolności konstytucyjnych ani zwiększania zakresu konstytucyjnych obowiązków.

Tak więc normy Konstytucji RP, normy ustaw zwykłych określających cele (funkcje) jednostkowych praw i obowiązków i zawierających zasady ich określania oraz normy prawa karnego wykonawczego, z których wynika cel wykonywania kary pozbawienia wolności i cel ograniczenia prawa i wolności konstytucyjnej oraz wzmocnienia obowiązków⁴⁴, współwyznaczają granice modyfikowania położenia prawnego obywatela, który odbywa karę pozbawienia wolności poprzez ograniczanie jego praw i wolności konstytucyjnych, zwiększanie zakresu obowiązków konstytucyjnych i stanowienie nowych obowiązków. Tylko w ten sposób, w procesie normotwórczym zachowana zostanie zasada wewnętrznej niesprzeczności norm systemu prawa⁴⁵.

Jeśli chodzi o zwiększanie zakresu praw i wolności konstytucyjnych, stanowienie nowych praw i ograniczanie konstytucyjnych obowiązków — ze względu na odbywanie przez obywatela kary pozbawienia wolności — to modyfikacje takie są oczywiście możliwe i zdeterminowane przede wszystkim celem wykonywania kary⁴⁶.

Z faktem, iż podstawowe prawa, wolności i obowiązki obywatelskie określone są w Konstytucji RP, wiąże się wysuwany w nauce prawa

⁴⁴ Cel ten wynika ze sprzeczności interesów ogólnospołecznych (wykonania kary zgodnie z jej celami) z jednostkowym interesem skazanego.

⁴⁵ K. Opałek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1968, s. 93.

⁴⁶ Por. uwagi na s. 154.

konstytucyjnego postulat, by ustawy zwykłe (dekrety z mocą ustawy)⁴⁷ — wkraczając w materię konstytucyjną — dookreślały prawa, wolności i obowiązki w sposób zupełny, bez dalszych odesłań do aktów prawnych niższego rzędu⁴⁸. Jak jednak wiadomo, postulat ten nie doczekał się do chwili obecnej realizacji. Nie może więc dziwić (choć nie oznacza to oczywiście akceptacji takiego stanu rzeczy), że i kodeks karny wykonawczy w wielu wypadkach określania podmiotowości prawnej skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności odsyła do przepisów wykonawczych.

Sądzę, iż zasada, że sfera konstytucyjnych praw i wolności obywateli objęta jest nakazem wyłączności ustawowej, zostanie jednak zachowana także wówczas, gdy normatywna regulacja tych praw, wolności i obowiązków dokonana zostanie w aktach prawnych podstawowych, o ile regulacja taka będzie formalnie wynikać z upoważnienia ustawowego i merytorycznie „mieścić się” będzie w granicach tego upoważnienia.

Jednakże w obowiązującym stanie prawnym, dookreślenie praw i obowiązków skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w aktach prawnych podstawowych nie zawsze dokonywane jest z zachowaniem powyższego wymogu.

Na przykład, w art. 48 k.k.w. wyliczenie praw przysługujących skazanemu poprzedzone jest sformułowaniem: „Z uwzględnieniem ograniczeń związanych z pozbawieniem wolności określonych w regulaminie...”. Jakkolwiek zwrot ten limituje dalsze podstawowe ograniczenia praw skazanego, gdyż wynika z niego, że wprowadzanie ograniczeń nie związanych z pozbawieniem wolności jest niedopuszczalne, rodzi jednak wątpliwości interpretacyjne. Czy chodzi w nim o ograniczenia wynikające z treści kary pozbawienia wolności, czy tylko ograniczenia wynikające z fizycznej izolacji⁴⁹, czy ograniczeniom takim podlegają tylko wyliczone w art. 48 k.k.w., czy wszystkie prawa skazanego?

⁴⁷ Rozmaryn, *Konstytucja...*, s. 158.

⁴⁸ W. Zakrzewski, *Z zagadnień form prawotwórczej realizacji konstytucyjnych praw i wolności obywatelskich w PRL*, „Annales UMCS” 1980, sectio G, s. 60.

⁴⁹ Z. Hołda opowiada się za zawężającą wykładnią tego sformułowania stwierdzając: „...ten niejasny zwrot należy rozumieć w ten sposób, aby oznaczał on wyłącznie ograniczenie związane z pobytem w zakładzie (tj. w istocie niemożność decydowania o miejscu swojego pobytu i przymus przebywania w miejscu wskazanym przez organ wykonujący karę)”, Hołda, *Status prawny...*, s. 88. *Prima facie* wydaje się, że interpretacja taka jest właściwa, w przeciwnym bowiem wypadku — powołany fragment przepisu powinien brzmieć: „Z uwzględnieniem ograniczeń związanych z karą pozbawienia wolności...”. Jednakże taka wykładnia pozostaje w sprzeczności z treścią art. 40 k.k.w., z którego wynika, że ustalone w regulaminie rygory, według których skazany odbywa karę pozbawienia wolności, różnią się „stopniem nałożonych na skazanego obowiązków, udzielanych upraw-

Jeszcze bardziej niebezpieczne dla praworządnego wyznaczenia położenia prawnego skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności są odesłania „wyinterpretowane”, na przykład takie, jak przewidziane w art. 47 k.k.w. sformułowaniem: „...skazany ma obowiązek [...] przestrzegania ustalonego w zakładzie karnym porządku i dyscypliny...”. Zwrot ten nie określa bowiem ani rangi aktu prawnego, w którym dyscyplina i porządek w zakładzie karnym mają zostać ustalone, ani zakresu tej regulacji (co więcej, pojęcia „porządek” i „dyscyplina” są niezwykle „pojemne”).

Wskazane wyżej przykładowo przypadki nieprecyzyjnej delegacji ustawowej, a także wyznaczenie zakresu praw, wolności i obowiązków skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w aktach prawnych niższego rzędu, bez jakiegokolwiek (nawet formalnej) podstawy ustawowej, wiążą się z zagadnieniem tzw. „władztwa zakładowego”.

Z władztwa zakładowego wynika bowiem upoważnienie dla organów zakładu administracyjnego, którym jest także zakład karny⁵⁰, do jednostronnego kształtowania stosunków prawnych z użytkownikami (skazanymi, wobec których w zakładzie karnym wykonywana jest kara pozbawienia wolności)⁵¹. Realizacja władztwa zakładowego dokonywana jest przede wszystkim w drodze wydawania aktów zakładowych i tzw. czynności materialno-technicznych⁵².

nień, w szczególności w zakresie swobody poruszania się w zakładzie, wysokości przypadającej mu części należności za pracę, komunikowania się z osobami z zewnątrz oraz prawa czynienia zakupu przedmiotów powszechnego użytku”. Z tego ostatniego przepisu wynika niedwuznacznie, że pozostawiona skazanemu swoboda poruszania się w zakładzie karnym (stopień izolacji) i przykładowo wyliczone prawa skazanego są ustawione „na tej samej płaszczyźnie”, a ich zakres tak samo uzależniony jest od zróżnicowanych rygorów — wbrew temu, co twierdzi Hołda (*Status prawny...*, s. 108). Dlatego wydaje się, że sformułowanie art. 48 k.k.w., jakkolwiek niewątpliwie nieprecyzyjne, oznacza jednak dopuszczalność ograniczania w regulaminie praw skazanego ze względu na treść kary pozbawienia wolności.

⁵⁰ Obszerne rozważania na temat zakładu karnego jako zakładu administracyjnego i związanej z tym problematyki kształtowania praw i obowiązków użytkowników zakładu — przedstawione przez Hołdę (*Status prawny...*, s. 29—65) — upoważniają do bardzo syntetycznych sformułowań w tej części niniejszego opracowania, która dotyczy władztwa zakładowego i prawnych form działania zakładu administracyjnego.

⁵¹ J. Starościk, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1965, s. 167; E. Ochendowski, *Zakład administracyjny jako podmiot administracji państwowej*, Poznań 1969, s. 175.

⁵² Wobec wielości pojęć stosowanych przez różnych autorów przy określaniu poszczególnych form działania zakładu i różnorodności w zakresie formułowania ich katalogu, posługuję się systematyką zaproponowaną przez E. Ochendowskiego, *Organy administracji niezespolonej i zakłady administracyjne*, [w:] *System prawa administracyjnego*, red. J. Jendrośka, t. II, Oss. 1977, s. 347 i n.

Wśród aktów zakładowych szczególną rolę spełniają akty tworzące normy ogólne (statuty, regulaminy zakładowe), dotyczące bliżej nieokreślonej liczby destinariuszy oraz abstrakcyjnych sytuacji, określające — w szczególności — stosunki między organami zakładu a użytkownikami, poprzez wyznaczenie praw i obowiązków destinariuszy zakładu⁵³.

Prawa i obowiązki użytkowników zakładu administracyjnego mogą być także kształtowane przez wydawanie aktów tworzących sytuacje prawne⁵⁴ i wewnątrzzakładowe akty administracyjne⁵⁵ (wśród tych ostatnich szczególną rolę spełniają polecenia przełożonych⁵⁶) oraz czynności materialno-techniczne⁵⁷.

We współczesnej nauce prawa administracyjnego podkreśla się, że władcze uprawnienia do określania praw i obowiązków użytkowników zakładu nie są pozbawione podstawy prawnej, że stosunek zależności zakładowej powstaje na podstawie obowiązujących przepisów ustawowych lub norm prawnych stanowionych na mocy ustawy⁵⁸. Ustawowej podstawy wymaga się dla wydawania aktów zakładowych tworzących normy ogólne⁵⁹, natomiast wystarczającym źródłem do wydawania aktów zakładowych pozostałych rodzajów i dla podejmowania czynności materialno-technicznych są przepisy regulaminów zakładowych⁶⁰.

⁵³ Ochendowski, *Organy...*, s. 348; tenże, *Zakład administracyjny...*, s. 191; J. Starościak, *Studia z teorii prawa administracyjnego*, Oss. 1967, s. 124.

⁵⁴ Akty administracyjne tworzące sytuacje prawne dla użytkowników zakładu dotyczą konkretnie oznaczonej sytuacji, ale nie są skierowane do konkretnego adresata; podstawę ich wydawania stanowią normy kompetencyjne (przewidziane co najmniej w regulaminach zakładowych), a ich wydawanie służy realizacji celów zakładu. Por. Ochendowski, *Organy...*, s. 352; tenże, *Zakład administracyjny...*, s. 199—200.

⁵⁵ Akty te dotyczą konkretnej sytuacji i indywidualnie oznaczonego adresata, podejmowane są w celu wywołania bezpośrednio określonych skutków prawnych, nie stanowiących o nawiązaniu, przekształceniu lub rozwiązaniu stosunków zakładowych. Podstawą ich wydawania mogą być regulaminy zakładowe. Por. Ochendowski, *Organy...*, s. 352—353; tenże, *Zakład administracyjny...*, s. 111; Starościak, *Prawo administracyjne*, s. 236 i n.

⁵⁶ W odniesieniu do skazanych obowiązek stosowania się do wydawanych przez właściwe organy poleceń, zmierzających do wykonania orzeczenia, przewiduje art. 7 § 1 k.k.w. Obowiązek ten „wzmocniony” jest w normie § 3 ust. 1 regulaminu, stanowiącej m. in., że skazany powinien sumiennie wykonywać polecenia przełożonych.

⁵⁷ Za pomocą czynności materialno-technicznych zakład zazwyczaj realizuje podstawową część swoich zadań i służy one realizacji celów zakładu. Por. Ochendowski, *Organy...*, s. 356.

⁵⁸ Ochendowski, *Zakład administracyjny...*, s. 177.

⁵⁹ Ochendowski, *Organy...*, s. 351.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 352.

Z przedstawionych poglądów polskiej nauki prawa administracyjnego na prawne formy działania zakładu administracyjnego wynika, że regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności⁶¹ formalnie nie stanowi aktu zakładowego, gdyż wydawany jest nie przez organ zakładu, ale przez Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Prokuratorem Generalnym PRL (art. 212 § 1 k.k.w.). Jednakże w regulaminie tym określone są prawa i obowiązki użytkowników zakładu (skazanych). Zatem ze względu na treść unormowań regulaminowych można ten akt prawny uznać za formę aktu zakładowego tworzącego normy ogólne.

Jak już wspomniałam — dla tego typu aktów prawnych wymaga się w nauce podstawy ustawowej. Jednakże — jak słusznie zauważył Z. Hołda⁶² — przyjmując, że źródłem władztwa zakładowego mogą być normy prawne stanowione na podstawie upoważnień ustawowych, większość autorów głoszących ten pogląd⁶³ zadowala się formalnym wskazaniem na ustawową podstawę tego władztwa, nie dołączając w tym miejscu wyraźnego wymogu, by normy prawne niższej rangi, także co do swej treści mieściły się w ustawowym upoważnieniu. Zatem — zdaniem tych autorów — wystarczającą podstawę do normowania w regulaminie praw i obowiązków skazanych odbywających karę pozbawienia wolności stanowić będzie norma art. 212 § 1 k.k.w. Natomiast wystarczającą, samodzielną podstawę do wydawania innych aktów zakładowych (poleczeń) i czynności materialno-technicznych stanowić będą odpowiednie przepisy regulaminowe o charakterze kompetencyjnym.

Wydaje się, że pogląd taki pozostaje w sprzeczności z wcześniejszymi ustaleniami co do zasad konkretyzacji praw, wolności i obowiązków obywatelskich. W pewnej mierze kwestię tę przesądził wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28.05.1986 r., w którym uznano, że rozporządzenia mogą być stanowione tylko „subsydiarnie, tj. na zasadzie upoważnienia ustawy i w celu jej wykonania”. Zgodność rozporządzenia z ustawą wymaga zachowania następujących zasad:

- 1) niesprzeczności treści rozporządzenia z wszystkimi obowiązującymi aktami ustawodawczymi;
- 2) ograniczenia treści rozporządzenia tylko do materii określonych w rozporządzeniu (zakaz wykładni rozszerzającej jego treści);
- 3) nadania rozporządzeniu charakteru aktu wykonawczego do ustawy (zakaz uzupełniania ustawy).

⁶¹ Rozp. Ministra Sprawiedliwości z dn. 2.05.1989 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 31, poz. 163 z późn. zm.).

⁶² Hołda, *Status prawny...*, s. 36—37.

⁶³ Jedynie E. Iserzon opowiada się za wyraźną ustawową podstawą władztwa zakładowego. Por. E. Iserzon, *Prawo administracyjne. Podstawowe instytucje*, Warszawa 1968, s. 119.

Powyższy wywód Trybunału Konstytucyjnego odnosi się także do innych aktów podustawowych niż rozporządzenia, gdyż wskazane założenia dotyczą „stosunku norm podustawowych do norm obowiązujących aktów ustawodawczych”⁶⁴.

Rozwijając stanowisko Trybunału Konstytucyjnego uznać należy, że prawidłowa (praworządna) konkretyzacja położenia prawnego skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w drodze realizacji władczych uprawnień zakładu wymaga, by wszystkie prawne formy działania zakładu zdeterminowane były istnieniem ustawowej podstawy i pod względem treści były zgodne z ustawową delegacją⁶⁵. Z tego względu, praktykę dookreślania zakresu praw, wolności i obowiązków skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w rozmaitych aktach zakładowych, jak też w drodze czynności materialno-technicznych z przekroczeniem merytorycznej ustawowej delegacji, a nawet bez ustawowego upoważnienia, uznać należy za niedopuszczalną z punktu widzenia konstytucyjnego modelu tworzenia prawa.

Pozostaje jednak do rozważenia problem, jakimi kryteriami powinien kierować się upoważniony do wydawania aktów zakładowych lub dokonywania czynności materialno-technicznych organ, gdy — co prawda — upoważnienie ustawowe dla takich działań istnieje, ale sformułowane jest ogólnikowo, mało precyzyjnie, a więc gdy ustalenie zakresu merytorycznej delegacji nastrocza trudności.

Wydaje się, że pomocna w tym względzie może być treść powołanego już przepisu art. 7 § 2 k.k.w., przesądzająca o dopuszczalnym zakresie zawężeń praw i wolności skazanego w postępowaniu wykonawczym i wzmacniania jego obowiązków, dokonywanych niezależnie od rangi aktu normatywnego ograniczającego prawo (wolność) lub wzmacniającego obowiązek, a także dokonywana poza działalnością normotwórczą.

Zakaz zawarty w normie art. 7 § 2 k.k.w. (ograniczenie praw skazanego nie może przekraczać granic niezbędnych dla prawidłowego wykonania kary) odnosić można wprost jedynie do praw i wolności skazanego, i to tych, które źródło swoje mają w Konstytucji, a które w związku z wykonywaniem kary pozbawienia wolności podlegają ograniczeniom. Te prawa skazanego, które przysługują mu na mocy przepisów prawa karnego wykonawczego, nie są bowiem ograniczane, ale odwrotnie — są statutowane. Jednakże statutowane po to, by prawidłowe wykonanie kary umożliwiać. Z tego względu, normę

⁶⁴ Wyrok opublikowany w „Państwie i Prawie” 1986, 8, s. 137—138.

⁶⁵ Wyrok NSA z dn. 6.02.1981 r., „Orzecznictwo NSA” 1981, 1, poz. 6. Por. też uchwałę SN z dn. 21.03.1983 r., OSNCP 1983, 10, poz. 153.

art. 7 § 2 k.k.w. należy traktować również jako dyrektywę wytyczania granic szczególnych praw skazanego, tyle że nie od strony dopuszczalnego zakresu ich ograniczeń, a od strony koniecznego zakresu, w jakim powinny być kreowane⁶⁶.

Wydaje się również, iż art. 7 § 2 k.k.w. wytycza granice zwiększania obowiązków skazanego, jeśli zauważy się, że każde poszerzenie sfery normatywnych powinności oznacza w praktyce zmniejszenie zakresu przysługującej wolności⁶⁷.

Drugą istotną zasadę prawa karnego wykonawczego, odnoszącą się do wyznaczania położenia prawnego skazanego, stanowi zawarty w art. 7 § 3 k.k.w. wymóg, by wykonywanie kary następowało w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zasada ta rozumiana być powinna szeroko, jako zakaz ingerowania w sferę prawną skazanego nawet w tych wypadkach, gdy wydaje się to konieczne dla prawidłowego wykonania kary (osiągnięcia celów kary), ale niehumanitarne lub nadmiernie naruszające godność skazanego⁶⁸.

Reasumując powyższe rozważania stwierdzić należy, że wyznaczenie sytuacji prawnej skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności nastąpić powinno poprzez:

1) określenie zakresu poszczególnych praw, wolności i obowiązków obywatelskich, jaki w odniesieniu do skazanego wynika z całokształtu polskiego ustawodawstwa (tzn. niezależnie od tego, czy wykonywanie kary pozbawienia wolności wywiera, czy nie wywiera wpływu na kształt jakiegoś prawa, wolności czy obowiązku; czy wywiera wpływ w wyniku postanowień zawartych w prawie karnym wykonawczym, czy też w innej dziedzinie prawa, której przedmiotem jest dane prawo, wolność czy obowiązek);

2) określenie zakresu szczególnych praw i obowiązków skazanego statuowanych wyłącznie w normach prawa karnego wykonawczego.

Wymieniony w pkt 1 zakres położenia prawnego skazanego, w części nie objętej modyfikacją przez konieczność zrealizowania celów kary i zasad jej wykonywania — wyznacza jego prawa, wolności i obowiązki według takich samych zasad, jak w stosunku do każdego obywatela, tzn. skazany może być ich podmiotem, o ile spełnione zostaną warunki, identyczne jak te, których spełnienia wymaga się od obywateli (ludzi) wolnych. Zakres ten powinien być wyznaczony w zgodzie z zasadami tworzenia systemu prawa i odpowiadać konstytucyjnemu zakresowi

⁶⁶ Tomporek, *Zakres niektórych praw...*, s. 164 i n.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 165.

⁶⁸ *Ibidem*.

praw, wolności i obowiązków obywatelskich, a więc wyznaczony być z uwzględnieniem zasad konstytucyjnych, zasad tej dziedziny prawa, której przedmiotem są poszczególne prawa, wolności i obowiązki obywatelskie, a także z ich celami i funkcjami⁶⁹.

Zakres położenia prawnego skazanego w części modyfikowanej, przez konieczność zrealizowania celów i zasad wykonywanej względem niego kary, powinien być wyznaczony w zgodzie ze wszystkimi wskazanymi wyżej zasadami, a ponadto z zasadami wynikającymi z norm prawa karnego wykonawczego i z celem wykonywania kary pozbawienia wolności⁷⁰.

Rodzaj i zakres szczególnych praw i szczególnych obowiązków skazanego (wymieniony w pkt 2) zdeterminowany być powinien zasadami i celem wykonywania kary pozbawienia wolności⁷¹.

Tylko dokonane z uwzględnieniem powyższych reguł zmiany w statusie prawnym skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w porównaniu z „wzorcowym” statusem prawnym ludzi wolnych są w polskim systemie prawnym dopuszczalne i tylko takie są uzasadnione.

Dopuszczalność modyfikacji położenia prawnego osób odbywających karę pozbawienia wolności poprzez ograniczanie ich obywatelskich praw, wolności i zwiększanie obowiązków wiązać należy z istnieniem normatywnych podstaw takich modyfikacji w samej Konstytucji RP, przy czym:

a) jeśli w Konstytucji określona jest wprost nie tylko możliwość ograniczania praw i wolności (wzmacniania obowiązków), ale także określony jest zakres, w jakim te zmiany mogą nastąpić — dalszą modyfikację tych praw i wolności oraz obowiązków, na podstawie *implicit*e wyprowadzonego z ustawy zasadniczej upoważnienia, uznać należy za niedopuszczalną;

b) jeśli zaś ograniczanie praw (wolności) i zwiększanie obowiązków obywatelskich odbywa się na skutek wyinterpretowanego z Konstytucji upoważnienia — granice modyfikacji wyznacza cel wykonywania kary pozbawienia wolności, zasada humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej skazanego w postępowaniu wykonawczym i zakaz modyfikowania położenia prawnego skazanego z przekroczeniem niezbędnych dla prawidłowego wykonania kary granic.

Zasadność wszelkich zmian w statusie prawnym skazanego wią-

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

zać należy z ich niezbędnością z punktu widzenia realizacji celów wykonywanej kary i z wymogami humanitaryzmu. W ten sposób pojęcie zasadności modyfikowania praw, wolności i obowiązków konstytucyjnych skazanego mieści się w zakresie pojęcia dopuszczalności takich zmian i jednocześnie przesądza o podstawie i granicach szczególnych praw i obowiązków skazanego.

Przypisanie organom wykonującym karę pozbawienia wolności władczych uprawnień w zakresie jednostronnego kształtowania praw, wolności i obowiązków skazanego prowadzi jednak do modyfikowania sytuacji prawnej skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w drodze aktów zakładowych (poleceń) i czynności materialno-technicznych, które: bądź nie mają wystarczającej podstawy ustawowej, bądź też — przekraczają granice ustawowego upoważnienia⁷². Wszelkie takie nie związane ustawą modyfikacje statusu skazanego są niedopuszczalne.

Łódź, maj 1989 r.

Katedra Prawa Karnego UŁ

Aleksandra Tomporek

NORMATIVE BEZEICHNUNG DER RECHTLICHEN SITUATION DES VERURTEILTEN
DER DIE FREIHEITSENTZIEHUNGSSTRAFE
IM POLNISCHEN RECHT ABBÜBT

Zusammenfassung

Den Ausgangspunkt für die, im Artikel enthaltenen Überlegungen bildet die These, Daß der Verurteilte, der die Freiheitsentziehungsstrafe abbüßt — automatisch — der Subjekt der Freiheitsrechte und der Pflichten der Verfassung des Polnischen Staates zu sein. Also, wenn es sich um die Beschränkungszulassung der Verfassungsrechte und der Freiheit, sowie um die Erweiterung der Verfassungspflichten des Menschen handelt, so beziehen sich die Wissenschaftsfestlegungen des Verfassungsrechts auf diesen auf diesen Subjekt.

Unter diesem Vorbehalt wird weiter der Einfluß der Freiheitsentziehungsstrafe auf die Bestimmungsmethoden der rechtlichen Situation des Verurteilten analysiert.

Die Analyse bezieht sich in der ersten Reihe auf die gesetzmäßige Konkretisierung der in der Verfassung bestimmten Rechte, Freiheiten und Pflichten des Einzelmenschen. Die Analyse bezieht sich außerdem auf die Modifizierung der so

⁷² Np. § 4 ust. 2 regulaminu, bez podstawy ustawowej, nakłada na skazanego obowiązek zachowania postawy stojącej w obecności przełożonych, przyjmowanie postawy zasadniczej i składanie meldunku wchodzącemu do celi przełożonemu.

konkretisierten rechtlichen Lage des Verurteilten, die im Rahmen der Machtrechte der Strafvollzugsanstalt durchgeführt werden.

Aus diesen Überlegungen wird die Schlußfolgerung gezogen, daß der Bereich von Rechten, Freiheiten und Pflichten des Verurteilten während der Freiheitsentziehungsstrafe bei der Berücksichtigung von verschiedenen Elementen bestimmt werden soll. Zu diesen Elementen gehören: Rechtsbildungssystemregel, Verfassungsgrundsätze, Grundsätze dieses Rechtsgebietes, dessen Subjekt einzelne Rechte bilden, Freiheiten und Pflichten, Vollzugsstrafrechtsprinzipien und das Ziel der vollzogenen Freiheitsentziehungsstrafe.

WYBRANE ZAGADNIENIA Z ZAKRESU STOSOWANIA PRZERWY W ODBYWANIU KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI

1. Z dniem wejścia w życie kodeksu karnego wykonawczego, zasady stosowania przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności uległy tak znacznej modyfikacji w stosunku do stanu prawnego obowiązującego poprzednio¹, iż można mówić o zupełnie nowym kształcie tej instytucji.

Podstawy udzielania przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności zostały ujęte w art. 68 § 1 w związku z art. 65 § 1 k.k.w. Zgodnie z treścią powołanych przepisów, sąd penitencjarny w przewidzianych przez prawo sytuacjach, których sąd orzekający nie jest w stanie wziąć pod uwagę w momencie orzekania, ponieważ — jak słusznie zauważył E. Hansen — często nie jest ich w stanie w ogóle przewidzieć, gdyż powstają one w toku wykonywania kary², zobowiązany jest do udzielenia skazanemu przerwy: obligatoryjnie — w wypadku choroby psychicznej skazanego lub innej ciężkiej choroby uniemożliwiającej wykonywanie kary, lub może zarządzić przerwę w wykonywaniu kary — fakultatywnie, jeżeli przemawia za tym szczególny interes społeczny albo ważne względy rodzinne lub zdrowotne.

2. Wykonywanie kary pozbawienia wolności, zgodnie z zapisem w art. 37 § 1 k.k.w., ma za zadanie przeciwdziałanie powrotowi do przestępstwa. Osiągnięcie tego celu jest w znacznym stopniu zdeterminowane skutecznością procesu resocjalizacyjno-wychowawczego, a co za tym idzie — zależy od możliwości dokonania jak najszerszej korekty

¹ Por. Kodeks postępowania karnego z dn. 19.03.1928 r. (Dz.U. nr 33, poz. 313) z późn. zmian.

² E. Hansen, A. Kasprzak, *Przerwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności*, „Nowe Prawo” 1965, 6, s. 672.